

**TOMAS GOBBS VA JON LOKK HOKIMIYAT BOSHQARUVIDAGI
NAZARIYALARI: O‘XSHASHLIKLAR VA FARQLAR****Norxonov Mirjalol***Jidu talabasi, xalqaro munosabatlar fakulteti**Birinchi bosqich talabasi**E-MAIL: norxonovmirjalol@gmail.com*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ikki buyuk g‘arb faylasuflari, Tomas Gobbs va Jon Lokklarning hokimiyat, inson va jamiyat haqidagi siyosiy qarashlari va ularning davlat shakllanishi, hokimiyat manbasi va inson tabiatidagi nazariyalarining o‘xshashliklari va farqli jihatlari tahlil qilinib o‘tiladi.*

Kalit So‘zlar: *Jon Lokk, Tomas Gobbs, Ijtimoiy kelishuv nazariyasi, Hokimiyat nazariyalari, Inson tabiati, Tabiiy huquqlar, Mutlaq monarxiya, Konstitutsiyaviy monarxiya, "Leviatan", Qonun ustuvorligi, Hokimiyat cheklovi, Xalqning davlatga qarshi chiqish huquqi, Siyosiy falsafa*

Jon Lokk

Ingliz faylasufi Jon Lokk Angliyaning janubi-g‘arbidagi Somerset grafligiga qarashli Rington shaharchasida tug‘ildi. Lokkning otasi advokat bo‘lib, Kromvel armiyasining otliq eskadroniga qo‘mondonlik qilgan. Jon Lokk Oksford dorilfununi qoshidagi diniy kollejda ta‘lim oldi. Keyinchalik tibbiyot ilmini o‘rgandi. 1656 yilda u Oksford dorilfununining bakalavrlig, 1658 yilda esa magistrlik ilmiy darajasiga sazovor bo‘ladi. U kimyogar Robert Boyl bilan do‘stlashadi. Bu do‘stlik unda faylasuflar Dekart va Gassendi ta‘limotiga qiziqish uyg‘otadi. Jon Lokk oliy hukumat idoralarida xizmat qilib, mansab pog‘onalaridan tez yuqorilab boradi va Angliya hukumatining lord kantsleri lavozimiga erishadi. Jon Lokk 39 yoshidan boshlab falsafa ilmini ishtiyoq bilan o‘rganishga kirishadi. 1682 yilda olim hukumatda yuz bergan siyosiy tanglik tufayli Angliyani tashlab Niderlandiyada yashaydi. 1689 yilda u vataniga qaytadi va birin-ketin xorijda yozgan asarlarini chop etadi. Uning quyidagi asarlari ma‘lum: «Tabiat qonunlariga doir tajribalar» (1662-1664 y.), «Din erkinligini e‘tirof etishga doir tajriba» (1667 y.), «Tibbiyot san‘ati haqida» (1669 y.), «Inson tafakkuriga doir tajribalar» (1689 yil, olim bu asar ustida 20 yildan ziyod mehnat qilgan), «Tarbiyaga oid ba‘zi fikrlar» (1693 y.) va hokazo. Ingliz faylasufi va siyosiy nazariyotchisi Jon Lokk (1632-1704) ma‘rifatparvarlik uchun katta zamin yaratdi va liberalizm rivojiga markaziy hissa qo‘shdi. Tibbiyotda o‘qitilgani bois, u ilmiy inqilobning empirik yondashuvlarining asosiy himoyachisi edi. O‘zining "Inson tushunchasi to‘g‘risida

insho" da u bo'sh sahifa sifatida o'zini o'zi nazariyasini ilgari surdi, bilim va o'ziga xoslik faqat to'plangan tajribadan kelib chiqadi. Uning "hayot, erkinlik va mulk" kabi uchta tabiiy huquqlarini himoya qilish vositasi sifatida boshqariladiganlarning roziligi bilan hukumatning siyosiy nazariyasi Qo'shma Shtatlarning ta'sis hujjatlariga chuqur ta'sir ko'rsatdi. Uning diniy bag'rikenglik haqidagi insholari cherkov va davlatni ajratishning dastlabki namunasini taqdim etdi.

Tomas Gobbs

Tomas Gobbs odamlar qanday xavf-xatarlardan va ijtimoiy mojarolardan qo'rqmasdan, qanday qilib uyg'unlikda rivojlanishi mumkinligi haqidagi qarashlari bilan mashhur edi. Uning Angliyadagi qo'zg'olon davridagi tajribasi uning fikrlariga ta'sir qildi va u "Huquq elementlari" (1640) asarida qayd etdi; De Cive [Fuqaro haqida] (1642) va uning eng mashhur asari "Leviafan" (1651). Gobbs 1679 yilda vafot etdi. Tomas Gobbs 1588-yil 5-aprelda Angliyaning Malmesberiga qo'shni bo'lgan Vestportda tug'ilgan. Uning otasi mahalliy cherkovning sharmandali vikarisi bo'lgan va avj olgan janjaldan keyin (o'z cherkovi oldida janjal sabab bo'lgan) u uch farzandini akasining qaramog'iga tashlab, g'oyib bo'lgan. Gobbsning amakisi savdogar va oqsoqol Gobbsning ta'limini ta'minlagan. Allaqachon klassik tillarning a'lo talabasi, 14 yoshida Gobbs o'qish uchun Oksforddagi Magdalen Xollga bordi. Keyin u 1608 yilda Oksfordni tark etdi va Xardviklik Lord Kavendishning (keyinchalik Devonshirning birinchi grafi nomi bilan tanilgan) to'ng'ich o'g'li Uilyam Kavendishning shaxsiy o'qituvchisi bo'ldi. 1610 yilda Gobbs Uilyam bilan Fransiya, Italiya va Germaniyaga sayohat qildi va u erda Frensis Bekon va Ben Jonson kabi davrning boshqa etakchi olimlari bilan uchrashdi. Gobbsning shogirdi 1628 yilda vafot etdi va Gobbs yangisini izlab qoldi (har doim o'zini turli boy va aristokrat oilalarda ishlayotganini topdi), Gobbs keyinchalik Uilyam Kavendishning amakivachchasi Nyukaslon-Tayn Markessida ishladi. Markesning ukasi ser Charlz Kavendish. 1631-yilda yana yosh Kavendishga dars berayotganda, Gobbsning falsafasi shakllana boshladi va uning "Birinchi tamoyillar to'g'risida qisqacha trakt"i paydo bo'ldi. Kavendishlar oilasi bilan aloqasi orqali Gobbs qirol, parlament a'zolari va boshqa badavlat yer egalarining faoliyati muhokama qilinadigan davralarga kirdi va uning intellektual qobiliyatlari uni hokimiyatga yaqinlashtirdi (garchi u hech qachon kuchli shaxs bo'lmagan). Bu kanallar orqali u hokimiyat va hokimiyatning ta'siri va tuzilmalarini kuzata boshladi. Shuningdek, yosh Uilyam Kavendish parlament a'zosi (1614 va 1621) edi va Gobbs turli parlament munozaralarida qatnashgan bo'lardi. 1630-yillarning oxirida Gobbs qirol va parlament o'rtasidagi tortishuvlarda qirollik tarafdorlari bilan bog'lanib qoldi, chunki bu ikki fraksiya qirollik vakolatlari doirasida, ayniqsa qo'shinlar uchun pul yig'ish bo'yicha qarama-qarshilikda edi. 1640 yilda Gobbs qirol Charlz I ning ushbu masalalarda o'z huquqlarini keng talqin

qilishini himoya qiluvchi asar yozdi va parlamentning qirollik a'zolari Gobbs risolasining bo'limlaridan bahslarda foydalanishdi. Risola tarqaldi va "Huquq, tabiiy va siyosat elementlari" Gobbsning siyosiy falsafaga oid birinchi asari bo'ldi (garchi u hech qachon uni kitob sifatida nashr qilishni niyat qilmagan). Keyinchalik mojaro Angliya fuqarolar urushlari (1642-1651) bilan yakun topdi, bu qirolning qatl etilishi va respublika e'lon qilinishiga olib keldi va Gobbs o'zining shaxsiy xavfsizligini saqlab qolish uchun mamlakatni tark etib, 1640 yildan 1651 yilgacha Fransiyada yashadi. Gobbs hech qachon Oksfordda ham, ilgari Wiltshire'da ham matematika yoki fanlar bo'yicha ta'lim olmagan. Ammo Kavendishlar oilasining bir bo'lasi - Uellbeklar ilmiy va matematik fikrga ega edilar va Gobbsning bu sohalarga bo'lgan qiziqishi, asosan, uning oila a'zolari bilan aloqasi, turli suhbatlari va o'qigan kitoblari orqali qo'zg'atilgan qit'a 1629 yoki 1630 yillarda Gobbs Evklidning bir hajmini topib, geometriya va Evklidning teoremlarini ko'rsatish usulini sevib qolgani haqida xabar berilgan. Keyinchalik u kashshof sifatida da'vo qiladigan optika sohasidagi tadqiqotlarni davom ettirish uchun etarlicha mustaqil bilimga ega bo'ldi. Darhaqiqat, Gobbs ko'plab sohalarda obro' qozongan edi: matematika (ayniqsa, geometriya), tarjima (klassiklar) va huquq. U diniy mavzudagi yozuvlari va bahslari bilan ham mashhur bo'ldi (aslida mashhur). Mersening Parijdagi to'garagi a'zosi sifatida u axloq va siyosat bo'yicha nazariyotchi sifatida ham hurmatga sazovor bo'lgan.

Tomas Gobbsning ijtimoiy kelishuv nazariyasi va siyosiy falsafasi

Gobbsning xizmati shunda bo'ladiki, unga qadar davlat ollohning yer-k-xohishi deb tushuntirilgan va ilohiylashtirilgan edi. Gobbs esa, bunday qarashga barham beradi va davlat inson manfaatlari va ehtiyojlari bilan bog'liqligini ko'rsatib berdi. Chunki davlatning odamlar o'rtasidagi "ijtimoiy kelishuv" natijasida vujudga kelganligi haqidagi Tomas Gobbsning ta'limoti va uning o'sha davrdagi boshqa faylasuflar tomonidan qo'llab-quvvatlanishi natijasida G'arbiy Yevropada falsafani ilmiy dunyoqarash darajasiga o'tish davri boshlandi. Gobbsning ta'limoticha, fikr yurituvchi narsa ruhga, aqlga nisbatan subyekt bo'lsa ham, qandaydir moddiy narsani tashkil qiladi. Bekondan farq qilib, Gobbs mexanist-faylasuf edi. U Bekon ta'limotidagi ko'p sifatli va ko'p rangli dunyo haqidagi tasavvurni inkor qiladi va hamma narsani mexanika va matematikaga bog'lab tushuntiradi. Bunday holat Gobbs falsafasini o'ziga xos asketizmga aylantiradi. Hatto Gobbsning o'zi ham tan oladiki, uning falsafasi quruq va asketikdir. Uning fikricha, «haqiqiy falsafa yoki aniq falsafa faqat oq va qizil ranglarni emas, balki umuman har qanday bo'yoqni inkor qiladi. Har qanday fanning birinchi asoslari haqiqatdan ham o'zidan ziyo taratishi bilan inson ko'zini qamashtirmaydi, balki ko'pincha ular quruq va obrasiz bo'ladi». Gobbs izchil va isbot-dalil keltiruvchi mantiqiy fikrlashning eng yorqin timsoli deb Evklid geometriyasini tushunadi. Tabiatshunoslikning ideali deb, Galileyning mexanikasini tan oladi. Gobbs hodisalarni

miqdoriy, mexanik talqin qilish yo‘lidan boradi. Shu bilan u tabiiy-ilmiy metodning rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatadi va falsafadan ma’nosiz mistik «mohiyatlar»ni siqib chiqarib tashlashga harakat qiladi.

XVII asrning boshqa faylasuflari kabi Gobbs falsafa amaliy ehtiyojlarga, hayot farovonligi darajasining oshishiga xizmat qilishi kerak, deb hisoblaydi. Lekin bu tasavvur Gobbsda sodda holda namoyon bo‘ladi. «Lekin hammasi ravshanki,-deydi Gobbs, - biz falsafaning,ayiiqsa,tabiat falsafasi va geometriyaning foydasi naqadar salohiyatli ekanligini,uning insoniyat farovonligiga qanday ta’sir qilishini tasavvur qilsak va undan foydalanayotgan xalqlar hayotining obrazini,undan mahrum bo‘lgan xalqlar hayot obrazi bilan solishtirsakkina yaxshi tushunamiz.Axir birinchisi ikkichisiga nisbatan qobiliyatliroqmi?Axir har bir odam ham bir xil ma’naviy tabiatga va bir xil ma’naviy qobiliyatga ega emasmi?Bir guruh xalqlar boshqa guruh xalqlar ega bo‘lmagan qaysi narsaga ega bo‘lishi mumkin?Axir faqat falsafaga-ku! Shunday qilib,falsafa ushbu hamma foydalarniig sababchisidir».Falsafa Gobbs ta’limoticha, jismlar (tanalar) haqidagi fandır .

Falsafani Gobbs ikki turga ajratadi.«Tabiiy» falsafa va «fuqaro»falsafasi. Tabiiy falsafa tabiiy jismlar, fuqaro falsafasi esa sun’iy jismlar yoki inson jamiyati bilan shug‘ullanadi.Inson o‘z tabiati jihatidan ikki turlidir.U shunday tabiiy jismki, u sun’iy jismni Yaratadi,ya’ni jamiyatni yuzaga keltiradi va o‘zi ham unda ishtirok etadi.Gobbs falsafasining eng ahamiyatli va ajralmas qismlaridan biri - uning determinizmidir.«Falsafa voqea va hodisalarni bizga ma’lum bo‘lgan sabablar yoki ularni keltirib chiqaruvchi asoslar orqali ratsional bilishdir.Yoki aksincha, bizga ma’lum bo‘lgan narsalardan ularni keltirib chikdruvchi asoslarni ratsional bilishdir».

Gobbs obyektiv dunyoni ayrim moddiy jismlarning yig‘indisi deb bilgan. Ularning zaruriy xususiyatlari esa geometrik belgilarda ifodalangan ko‘lam va figuradir.Gobbsning fikricha,jismlarning yumshoq va qattqlik kabi xususiyati ham sof miqdoriy belgilar bilan belgilanadi,Gobbsning fikricha, substansiyaniig belgisi shuki,u ma’lum ko‘lam va figuraga ega.Gobbs ta’kidlaydiki,hamma(fanlarning predmeti ham harakatdir.Harakat materiyaning ichki mohiyatiga xos narsa emas.Harakat va sukunat bir xildir. Harakat deganda,Gobbs jismlarning makonda o‘rin almashinishi tushunadi. Materiya abadiydir.Masalan, Gobbs shunday deb yozadi:«Uzil-kesil hal qilinganki,materiyani Yaratish ham,yo‘q qilish ham mumkin emas, ko‘paytirish ham,bizning xohishimiz bilan uni joyidan qo‘zg‘atish ham mumkin emas»!Makon deganda ikki xil makon tushuniladi.Ya’ni jismlarning obyektiv ko‘lami bo‘lgan makon va makonning «subektiv obrazi».Shu bilan birga obyektiv ko‘lam subyektiv obrazning sababidir,deydi Gobbs.Zamon deganda ham ikki xil zamoni, ya’ni harakatni aks ettiruvchi obektiv zamoni va unga bog‘liq bo‘lgan«zamon obrazi»ni nazarda tutadi,olim.Gobbs ta’limoticha,odam moddiy narsadir, mustaqil ruhiy substansiya mavjud

emas, chunki u ko‘lamga ham, figuraga ham ega emas. Jon masalasida Gobbs fikrlovchi substansiyaning moddiyligi haqidagi faraz haqiqatga yaqin keladi, deydi. Ruhiiy narsani u qandaydir nozik jisimiy harakat deb tushungan.

Jon Lokkning ijtimoiy nazariyasi: inson huquqlari, tabiiy huquqlar; Siyosiy falsafasi

Lokkning siyosiy falsafasidagi eng markaziy tushuncha, ehtimol, uning tabiiy huquq va tabiiy huquqlar nazariyasidir. Tabiiy huquq kontseptsiyasi Lokkdan ancha oldin mavjud bo‘lib, ular yashash joyidan yoki ular tuzgan kelishuvlardan qat‘i nazar, barcha odamlarga tegishli ma‘lum axloqiy haqiqatlar mavjudligi haqidagi g‘oyani ifodalash usuli sifatida mavjud edi. Eng muhim erta qarama-qarshilik tabiatan mavjud bo‘lgan va shuning uchun umumiy qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan qonunlar bilan an‘anaviy bo‘lgan va faqat muayyan konventsiya o‘rnatilgan joylarda amal qiladigan qonunlar o‘rtasida edi. Bu farq ba‘zan tabiiy huquq va pozitiv huquq o‘rtasidagi farq sifatida shakllantiriladi. Tabiiy qonun, shuningdek, ilohiy qonundan farq qiladi, chunki ikkinchisi, xristian an‘analarida, odatda, payg‘ambarlar va boshqa ilhomlangan yozuvchilar orqali Xudo bevosita ochib bergan qonunlarga ishora qiladi. Tabiiy qonunni faqat aql bilan ochish mumkin va hamma odamlarga taalluqlidir, ilohiy qonun esa faqat Xudoning maxsus vahiyi orqali kashf etilishi mumkin va faqat u vahiy qilingan va Xudo bog‘lanishi kerak bo‘lgan kishilarga nisbatan qo‘llaniladi. Lokkning siyosiy falsafasini to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘qish rozilik tushunchasini asosiy rol o‘ynaydi. Uning tahlili nizolarni qonun chiqarish yoki hal qilish vakolatiga ega bo‘lgan umumiy qonuniy hokimiyatga bo‘ysunmaydigan tabiat holatidagi shaxslardan boshlanadi. Ushbu tabiiy erkinlik va mustaqillik holatidan Lokk siyosiy jamiyatlar yaratilishi va shaxslarning bu jamiyatlarga qo‘shilishi mexanizmi sifatida individual rozilikni ta‘kidlaydi. Tabiiyki, tabiat qonunidan hamma odamlar ega bo‘lgan ba‘zi umumiy majburiyatlar va huquqlar mavjud bo‘lsa-da, maxsus majburiyatlar faqat biz ularni ixtiyoriy ravishda qabul qilganimizda paydo bo‘ladi. Lokk aniq ta‘kidlaganidek, jamiyatning to‘laqonli a‘zosi faqat ochiq rozilik bilan bo‘lishi mumkin (Ikki risola, 2.122). Lokkning rozilik nazariyasiga oid adabiyotlar Lokkning quyidagi e‘tirozga qanday javob berishi yoki qanday javob bermasligiga e‘tibor qaratadi: kamdan-kam odamlar o‘z hukumatlariga rozi bo‘lishdi, shuning uchun hukumatlar aslida qonuniy emas yoki deyarli yo‘q. Bu xulosa muammoli, chunki u Lokkning niyatiga aniq ziddir. Lokkning bu muammoning eng aniq yechimi uning so‘zsiz rozilik haqidagi ta‘limotidir. Shunchaki mamlakatning magistral yo‘llari bo‘ylab yurib, odam hukumatga so‘zsiz rozilik beradi va uning hududida yashab, unga bo‘ysunishga rozi bo‘ladi. Bu, deb o‘ylaydi Lokk, nega rezident musofirlar o‘zlari yashayotgan davlat qonunlariga bo‘ysunish majburiyati borligini tushuntiradi, garchi u yerda yashayotganda. Mulkni meros qilib olish yanada kuchli rishtalarni yaratadi, chunki mulkning asl egasi mulkni doimiy ravishda hamdo‘stlik yurisdiksiyasiga qo‘yadi. Bolalar, ota-onalarning mulkni qabul qilganda, ushbu

mulk ustidan hamjamiyatning yurisdiksiyasiga rozilik bildiradilar (Ikki risola 2.120).Mulkning merosxo'rligi so'zsiz yoki ochiq rozilik sifatida ko'rib chiqilishi kerakmi, degan bahs-munozaralar mavjud. Bir talqinga ko'ra, mulkni qabul qilib,Lokk shaxs jamiyatning to'liq a'zosi bo'ladi deb o'ylaydi, bu esa u buni ochiq rozilik harakati sifatida ko'rishi kerakligini anglatadi.

Tomas Gobbs va Jon Lokkning nazariyalari o'xshashligi va farqlari

Tomas Gobbs uch xil davlat tuzilmasi — monarxiya, aristokratiya va demokratiya haqida batafsil tushuntiradi.Bu uch xil davlat shakllari o'rtasidagi farq hokimiyatning darajasida emas,balki qulaylik, tinchlik, tartib va xavfsizlikni ta'minlash qobiliyatida ko'rinadi.Uch turdagi hukumat shakllarida xalq bir xil huquq va imtiyozlardan bahramand bo'ladi;faqat hukumatning xalqlarni xavf-xatardan himoya qilish va ularga xavfsizlikni ta'minlash qobiliyati farqlanadi.Tomas Gobbsga ko'ra, monarxiya eng yaxshi boshqaruv shaklidir, chunki"o'zaro bo'lingan qirollik barqaror bo'la olmaydi."Davlatning qilichi"jamiyatdagi shaxslarning xavfsizligi va farovonligini himoya qilish va ta'minlash uchun ishlatilishi mumkin (Hobbs, 1950).

Tomas Gobbs mutlaq suverenitetni, ya'ni qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlarini birlashtirgan mutlaq hokimiyatga ega shaxsni taklif qiladi. Uning hokimiyati cheklanmagan: uni ayblab bo'lmaydi, jazolab bo'lmaydi, va u tinchlik va uyg'unlik uchun nima zarur deb hisoblayotganini o'zi hal qiladigan hukm chiqaruvchidir.U qonun va qo'mondonlik hokimiyatining boshida turadi (Hobbs, 1950).Gobbsning mutlaq monarxiyadagi asosiy maqsadi — tinch jamiyat yaratish va kuchli, barqaror hukumat barpo etishdir. Uning fikricha, kuchsiz hukumat uzoq muddatli himoya ta'minlay olmaydi va tartibni saqlay olmaydi (Mourtiz, 2010).

Jon Lokkning boshqaruv shakli esa, suverenitet xalqga tegishli ekanligini ko'zda tutadi.U ko'pchilikning hukmronligini taklif qiladi. Hokimiyat va vakolat manbai— xalqdir.Xalq bir tan kabi harakat qilib,qonun chiqaruvchi hokimiyatga vakolat beradi va qonunlarni bajaruvchi ijro etuvchi hokimiyatni tayinlaydi.Shuningdek, xalq agar hokimiyat ehtiyojlarni qondira olmasa, vakolatni qaytarib olish huquqiga ega (Stewart va boshq., 2010).

Jon Lokkning qonun chiqaruvchi hokimiyat haqidagi qarashlari shuni ko'rsatadiki, oliy hokimiyat qonun chiqaruvchida bo'lib, u qonun kuchiga ega bo'lgan qarorlar chiqarishi va ularga rioya qilishni majbur qilishi mumkin, agar bu ko'pchilik tomonidan ruxsat etilgan bo'lsa. Ammo qonun chiqaruvchi hokimiyat xalqlarning hayoti va mulkiga nisbatan mutlaq hokimiyatga ega emas. Qonun chiqaruvchi hokimiyat jamiyat a'zolari birgalikda yaratgan kuchga asoslanadi. Jon Lokk hokimiyatni ikkiga bo'ladi: qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi. Qonun chiqaruvchi hokimiyat oliy hokimiyat sifatida jamiyat kuchini shaxslarning hayotini

himoya qilish uchun yo‘naltiradi, ijro etuvchi hokimiyat esa qonunlarni amalga oshiradi va ijro etadi (Lokk, 1689).Jon Lokk uchun ko‘pchilikning boshqaruvi yagona yaxlit harakat qilish imkoniyatidir. Yagona tan kabi harakat qiladigan va birlashgan hukumat kuchli va qudratli hukumat yaratishning eng yaxshi yo‘lidir (Smith & Grene, 1957).

Shunday qilib, Tomas Hobbs va Jon Lokk yaxshi va kuchli hukumat yaratish haqidagi qarashlari bilan farqlanadi. Hobbs mutlaq hokimiyatga ega monarxni yoqlaydi, Lokk esa kuchli hukumatni yaratish uchun faqat ko‘pchilikning boshqaruvini ma‘qul deb biladi.

Xulosa:

Gobbs va Lokk ijtimoiy shartnoma nazariyasini qo‘llab-quvvatlagan, ya‘ni ular hukumatning bizga hokimiyat bilan hukmronlik qilishiga rozilik bildirishimiz shaxs sifatida bizning manfaatlarimizga mos kelishini ta‘kidlaydi. Barqaror jamiyatda yashashning turli afzalliklariga ega bo‘lish uchun, jamiyat barqarorligini va shartnomaning yaxlitligini ta‘minlash maqsadida o‘z xatti-harakatlarimizni kelishuv shartlariga muvofiq cheklashga rozi bo‘lamiz.

Gobbs va Lokkning siyosiy qarashlari o‘rtasidagi farqlar ularning tabiat holati haqidagi turlicha tasavvurlaridan boshlanadi. Lokk Gobbs kabi insoniyatning tabiati haqida pessimist qarashga ega emas edi.Lokkga ko‘ra, insoniyat,ayrim istisnolarni hisobga olmaganda,odobli,Hobbs esa insoniyatni o‘z manfaatini ko‘zlovchi deb hisoblagan.

Biroq, Hobbs va Lokk bir xil ijobiy qarashni qo‘llab-quvvatlagan: umumiy xavfsizlikni ta‘minlash va mulk yoki shaxsga zarar yetkazishga uringanlardan himoya qilish uchun jamiyatga kirishni qo‘llab-quvvatlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Jon Lokk <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/hikmatlar/mumtoz-faylasuflar/jon-lokk>

2. John Locke - Biography, Beliefs & Philosophy | HISTORY
<https://www.history.com/topics/european-history/john-locke>

3.Thomas Hobbes: Biography, English Philosopher, Social Contract
<https://www.biography.com/scholars-educators/thomas-hobbes>

4. T. Gobbsning ijtimoiy va falsafiy qarashlari
<https://azkurs.org/t-gobbsning-ijtimoiy-va-falsafiy-qarashlari.html>

5. Locke’s Political Philosophy (Stanford Encyclopedia of Philosophy)
<https://plato.stanford.edu/entries/locke-political/>

6. <http://classic.austlii.edu.au/au/journals/WAJurist/2010/8.pdf>